

arhitectura

revistă fondată în 1906

elvetia

hans schmidt & paul artaria / diener & diener / burkhalter & sumi / gion
caminada / bearth & deplazes / dévanthery & lamunière / graber & pulver /
giraudi & wettstein / starh

numărul 16 serie nouă

80.000 lei

aprilie-mai 2003

**Revista Uniunii
Arhitecților
din România**
Revistă fondată în 1906
de G. Sterian

Redacția: Str. Blănari 11,
ap 18
sector 3, București, România
Tel/Fax: 021 315 12 58,
0723 21 44 69

Email: arhitectura@globtel.ro

**Adresa pentru
corespondență:**

Str. Mizil nr.4, bl. G11,
sc. G, ap. 61,
sector 3, București, 74592

ISSN - 1220 - 3254

Președintele UAR
Serban Sturdza

Editori:

Constantin Goagea,
George Harpău

Director de proiect:
Cosmina Goagea

Redactor-șef:
Stefan Ghenciulescu

Redactori:

Cosmin Caciuc,
Anca Sandu-Tomașevschi,
Oana Della Rotaru

Grafică & Design:
Constantin Goagea,
Paul Popescu

Fotografie:
Daniel Constantinescu

Traduceri engleză:
Eduard Nicolaescu, Sorana
Maria Puiu, Oana Della Rotaru

**Corespondenți
oficiali USA:**

Daniela Manguica,
Adrian Manguica

**Corespondenți
oficiali Europa:**

Horia Marinescu - Viena,
Oana Boğdan - Belgia,
Justin Baroncea, Carmen
Popescu - Spania

Marketing și vânzări:
Gabriel Morariu

Tipar: PROTIP SRL

arhitectura 16 serie nouă (aprilie / mai 2003)

sumar summary dosar elveția dossier switzerland

- 30** dosar elveția. **introducere** dossier switzerland, introduction
32 **avangarda ca resursă** avantgarde as a resource
hans schmidt, abc și casa colnaghi, riehen hans schmidt, abc and the house colnaghi, riehen
40 **diener & diener, basel** diener & diener, basel
50 **marianne burkhalter & christian sumi, zürich** marianne burkhalter & christian sumi, zürich
60 **gion a. caminada, vrin, cantonul grabünden** gion a. caminada, vrin, canton grabünden
70 **bearith & deplazes, chur** bearith & deplazes, chur
80 **patrick devanthery & inès lamunière, geneva** patrick devanthery & inès lamunière, geneva
88 **marco graber & thomas pulver, zürich și berna** marco graber & thomas pulver, zürich and berna
98 **giraudi & wettstein, lugano** giraudi & wettstein, lugano
106 **starh: hotelul stil, bucurești** starh: stil hotel, bucharest / cosmina goagea

coordonare dosar elveția, introducere generală, introduceri la materialele despre birouri, articolele de la pag. 32 și 60: stefan ghenciulescu. descrierile proiectelor aparțin birourilor și arhitecților respectivi, fiind prezentate aici în formă integrală sau sintetizată, cu excepția celor despre restaurarea casei colnaghi (pag. 32) și despre stiva da morts (pag. 60), elaborate în urma discuțiilor cu autorii și a bibliografiei. coordination of the dossier switzerland, general introduction, introductions for the materials on architects and bureaus, articles at pages 32 and 60: stefan ghenciulescu. The project descriptions belong to the offices and the architects and are presented here with exception of those on the restauration of the colnaghi house (page 32) and the stiva da morts (page 60), written after discussions with architects and the consulting of bibliography.

Mulțumiri

Publicarea dosarului Elveția din acest număr a fost posibilă datorită sprijinului următoarelor persoane și instituții, cărora ținem să le mulțumim pe această cale:

Fundatiei Zuger Kulturstiftung Landis & Gyr, din orașul Zug, Elveția, pentru oferirea bursei de cercetare în cadrul căreia a fost elaborat numărul și pentru intermedierea relațiilor cu birouri de arhitectură.

Ambasadei Elveției la București pentru intermedierea contactelor cu parteneri în România

Colegiului Noua Europă, București (NEC) pentru organizarea evenimentelor legate de apariția numărului și intermedierea contactelor cu parteneri în România și Elveția

Partenerilor care au participat la finalizarea numărului: BERLONI (sponsor principal), PRO HELVETIA, TOUREX Industrial, GIMSID srl.

Domnului profesor Akos Moravánszky, de la Politehnica din Zürich (ETHZ), și domnului Martin Tschanz, din consiliul editorial al revistei Werk / Bauen + Wohnen, pentru discuții, informații și pentru intermedierea contactelor cu arhitecți și birouri de arhitectură.

Arhitecților pentru acceptarea publicării și oferirea textelor, a materialului grafic și a fotografiilor.

Special thanks:

The publishing of the Switzerland dossier in this issue was made possible by the support of the following people and institutions, whom we would like to express our special thanks: To the Foundation Zuger Kulturstiftung Landis & Gyr, from the city of Zug, Switzerland, for offering the research scholarship, during which the issue was developed, as well as for intermediating contacts with architecture offices.

To the Swiss Embassy, Bucharest, for intermediating relations with partners in Romania.

To the New Europe College, Bucharest, (NEC) for organizing the events related to the issue and intermediating contacts with partners in Romania and Switzerland.

To the partners participating in the financing of this special issue: BERLONI (main sponsor), PRO HELVETIA, TOUREX Industrial, GIMSID srl.

To Professor Akos Moravánszky from the Zürich Polytechnic (ETHZ), and to Mr. Martin Tschanz, member of the edition board of Werk / Bauen + Wohnen, for our discussions, the informations shared, and intermediating contacts with architects and architecture offices.

To the architects for accepting the publishing and providing the texts, the graphic materials and photographs.

ZUGER KULTURSTIFTUNG
LANDIS & GYR

PRO HELVETIA
■ ■ ■

Arts Council of Switzerland

BERLONI

GIMSID S.R.L. AGENT PENTRU ROMÂNIA AL FIRMEI BÜHLER - ELVEȚIA

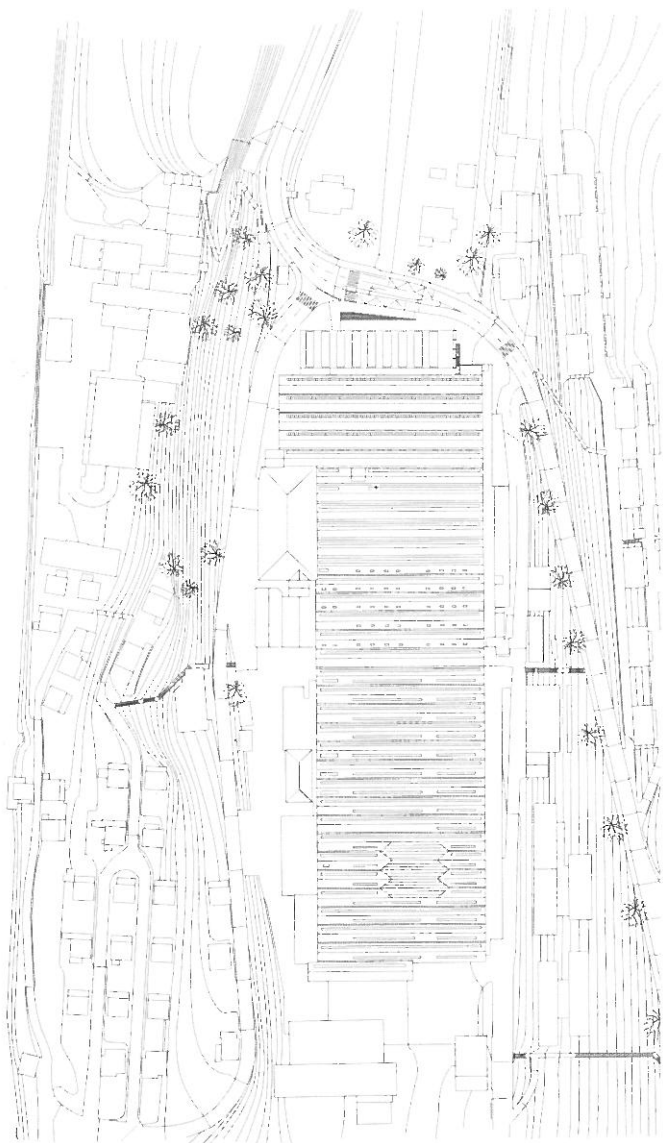
marco graber & thomas pulver

școală profesională, felsenau, berna. pavilion de acces și ateliere de ucenici, 1999 - 2000;
extinderea școlii hachtobel, zürich - wiedikon, 1999 - 2002

Parcursul spre consacrare a acestor doi dintre cei mai promițători tineri arhitecți elvețieni reflectă evoluția și oportunitățile unui mediu: un studiu la prestigioasa Politehnică din Zürich, urmat de un stagiu în Spania, o perioadă de activitate didactică ca asistenți la aceeași Politehnică și de mici comenzi în domeniul privat, și în sfârșit, lansarea în forță prin câștigarea în 1995 a unui concurs de arhitectură pentru construirea unei școli profesionale la Berna.

Sinteza lor dintre școala elvețiană și influențele mediteraneene constă nu într-un colaj de motive, ci într-o manieră proprie de a gândi arhitectura. Perfecțiunea constructivă și austeritatea formală a clădirilor sunt temperate de eleganța proporțiilor, de culori, materiale, și de un anumit element ludic. Obiectele rămân puternice, însă se așează cu grijă în context, la care se adaptează prin folosirea declivităților, prin frângerii ale geometriei sau prin decupaje volumetrice și porozități care le ancorează în mediul înconjurător. Toate aceste deformări răspund totdeauna și conceptului spațial interior. Situațiile diferite determină rezolvări și expresii foarte diferite, într-un dialog sensibil cu situl și programul care îmbogățește arhitectura și evită uzura morală a limbajului.

Plan de situație.
Site plan.

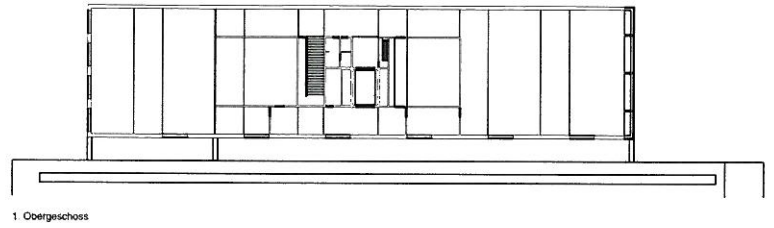
The career of these two of the most promising young Swiss architects reflect the evolution and the opportunities of an environment: studying at the prestigious Zurich Polytechnic Institute, followed by a stége in Spain, a period of didactic activity as assistants at the same Polytechnic Institute and by small orders in the private field, and, finally, the crucial winning in 1995 of an architecture competition for the building of a professional school in Berne.

Their synthesis between the Swiss school and Mediterranean influences doesn't consist of a mixture of reasons, but from a personal way of conceiving architecture. The constructive perfection and formal austerity of the buildings are calmed down by the elegance of the proportions, by colours, materials, and by a certain playful element. The objects remain strong, but they are carefully placed in the context, to which they adapt using declivities, by breaking in geometry or by volumetric cuts and porosities, which anchor them in the environment. All these deformations always answer to the interior spatial concept. The different situations determine very different solutions and expressions, in a sensitive dialogue with the site and the program that enriches the architecture and avoids the moral wear of the language.

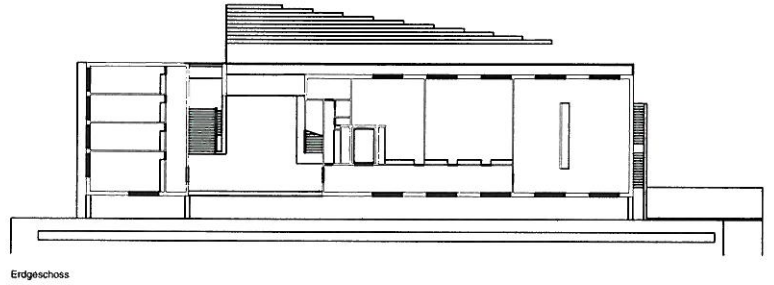
Vederi acces. Jos și pe pagina următoare. *Entrance views. Bottom and the opposite page.*

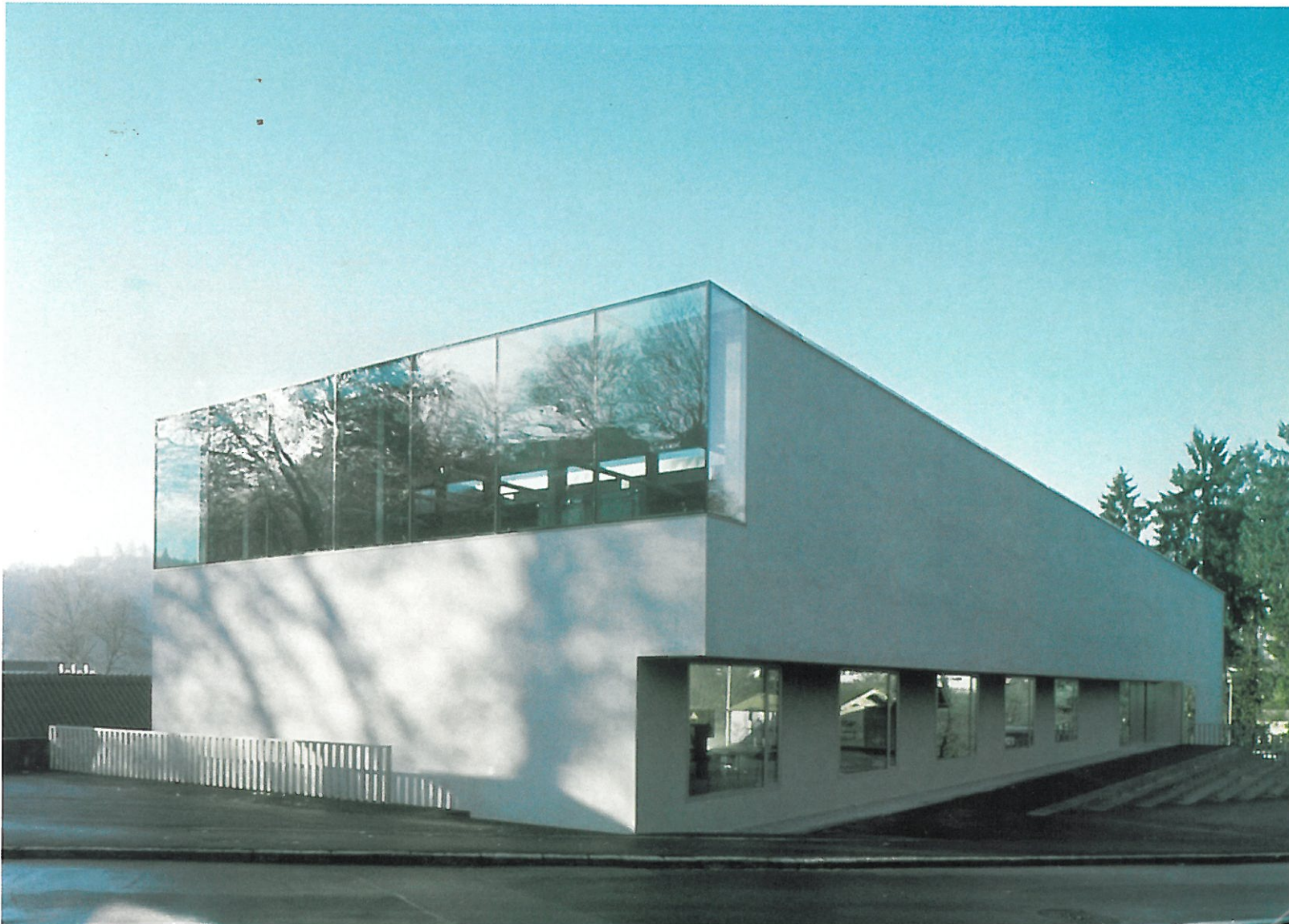
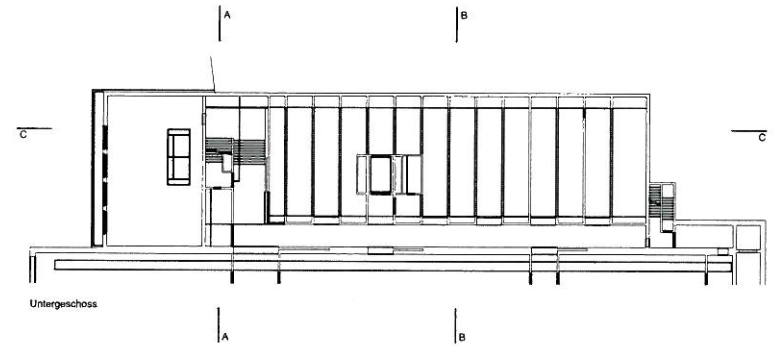
Plan etaj 2: ateliere. *Second floor plan: workshops.*

Plan nivel de acces (etaj 1): hol, accese, administrație, cabinete profesori, laborator informatică. *Plan of the entrance level (first floor): hall, staircases, administration, teachers' offices, informatics lab.*

Plan parter, laboratoare, legătura cu halele. *Ground floor plan: labs, the connection to the workshops.*

Școală profesională, Felsenau, Berna. Pavilion de acces și ateliere de ucenici, 1999 - 2000

Foto: H. Henz

Noua clădire reprezintă pavilionul de capăt al complexului, căruia îi crează la stradă un spațiu de acces generos, corespunzător nevoilor funcționale și spațiale. Reducționismul geometric și al tratării suprafețelor urmărește un impact vizual maxim într-un context foarte eterogen. Taieturile îi dau volumului identitate plastică, articulează construcția și contextul, degajând spațiul de acces și permit iluminarea diferitelor compartimente funcționale.

Concepția volumetrică se află în strânsă legătura cu funcțiunea. Doar pereții exteriori sunt portanți. Pe o deschidere de 14 metri sunt prevăzute grinzi din beton precomprimat pentru planșeele etajelor și grinzi Vierendeel din oțel (permițând iluminatul zenital) pentru acoperiș. Această cutie structurală oferă flexibilitatea necesară pentru un ansamblu de spații și funcțiuni foarte diferite.

Spațiul principal îl reprezintă foaierea de la nivelul intrării (etajul 1). Vederile prin pereții vitrați către shed-urile marii hale și, în direcție opusă, către oraș, permit o bună orientare. Două pachete de scări dispuse lateral duc la atelierele de la nivelul superior (etajul 2) și, respectiv, către halele de la nivelul inferior și obligă la o promenade arhitecturală. Tot aici se află accesul către administrație, informatică, cabinetele profesorilor.

Prezența obligatorie a obiectului de artă în cadrul construcțiilor publice nu mai are aici un caracter autonom, independent de arhitectură. Printr-o colaborare intensivă între autori și artista Elisabeth Arpagaus, intervenția ia forma conceptului integrat de culori și texturi. În interior, tonuri intensive de roșu-portocaliu contrastează cu cele de mov, galben și albastru, subliniind diferite elemente și participând la o armonie spațială de ansamblu. La exterior, granulozitatea mare și tonurile minerale de albastru și verde ale agregatelor intră în dialog cu vitrajele aflate în același plan cu pereții și accentuează caracterul cristalin al volumului primar. Deja suprafețele tăieturilor în acest volum au o textură mai fină, în contradicție cu imaginea monolitică. Această evoluție continuă în foaier și în casele scârilor cu suprafețele din ce în ce mai netede, parțial polisate și cerate. Pietricele de aceeași culori cu pereții sunt incluse în mozaicul de pardoseală. În ateliere, imaginea suprafețelor este dată de betonul spe-

Professional school, Felsenau, Berna
Access pavilion and apprentice work-
shops, 1999 - 2000. Photographs: H.
Henz

The new building represents the end pavilion of the complex, for which it creates a generous access space to the street, corresponding to the spatial and functional needs. The geometrical reductionism and that of the treatment of surfaces follows a maximal visual impact in a very heterogeneous context. The cuts give the volume plastic identity, articulate the building and the context, clearing the access space, and allow the lighting of various functional compartments.

The volumetric conception is in tight connection with function. Only the exterior walls are sustaining. In an opening of 14 meters, there are beams made of pre-compressed concrete for the floors of the levels and Vierendeel steel girders (allowing zenithal illumination) for the roof. This structural box offers the flexibility needed for an ensemble of very different spaces and functions.

The main space is represented by the foyer of the entrance level (first floor). The views through the glass walls towards the sheds of the great hall, and, in the opposite direction, towards the city, allow a good orientation. Two packs of stairs located laterally lead to the workshops of the upper level of the workshop (second floor) and, respectively, to the workshops and create an architectural promenade.

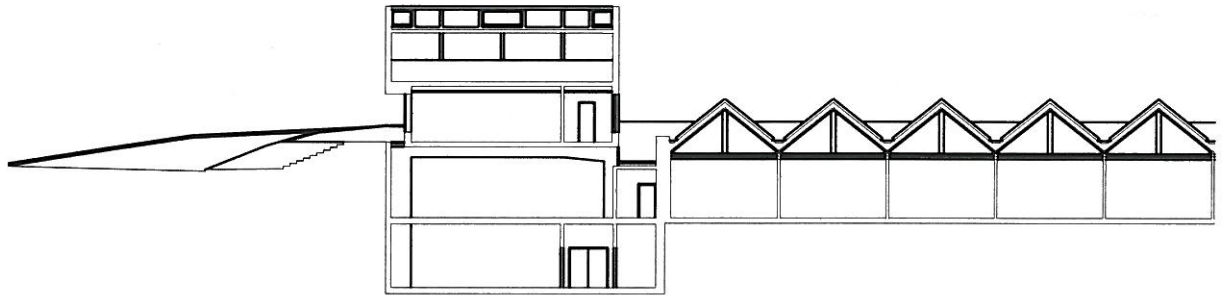
Scara între parter și holul de intrare.
Staircase between the ground floor
and the entrance hall.

Hol: în stânga orașul, în dreapta peisajul shed-urilor. Hall: to the left the town, to the right the landscape of the sheds

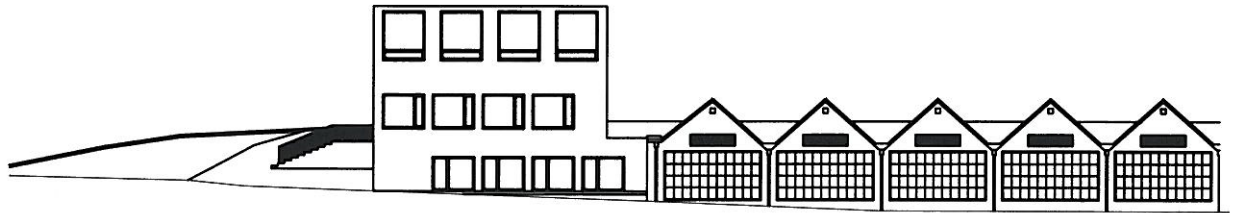

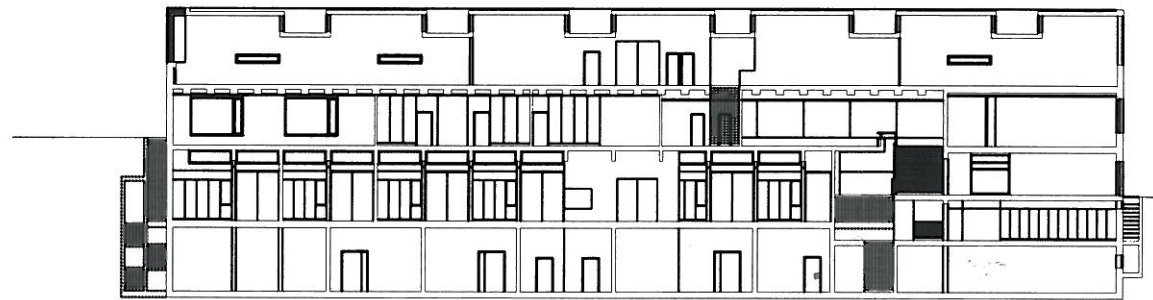
Secțiune B-B. *B-B Section.*

Fațadă vest. *West facade.*

Secțiune C-C. *C-C Section.*

Hol, vedere către acces. *Hall, view towards the entrance.*

Credite/Credits

Marco Graber, Thomas Pulver (Graber Pulver Architekten)

Scoala profesionala, Berna - Felsenau, 1995 (concurs) - 2000 / Professional school, Felsenau, Berna, 1999 - 2000

Adresa / Adress: Felsenaustrasse 17, 3004 Bern

Client / Client: Direcția de urbanism și construcții, Berna

Autori / Authors: Marco Graber, Thomas Pulver, Berna / Zürich

Colaboratori / Client: Stefan Popp, Thomas Winz, Kamenko Bucher

Artist plastic / Art: Elisabeth Arpagaus

Structura / Structure: smt & Partner, Bern

Instalații electrice / Electrical plant: Elektrizitätswerk Bern (EWB), Berna

Instalații sanitare / Plumbing: Galetti & Bachmann AG, Berna

Încalzire și ventilații / Heating & Air conditioning: Züllig & Riederer, Berna

Suprafață construită totală / Total built area: 4003 mp

Scoala Bachtobel, Zürich, 1999 (concurs) - 2002

Adresa / Authors: Bachtobelstrasse 105, 8045 Zürich

Client / Client: Direcția de construcții a orașului Zürich (Amt für Hochbauten der Stadt Zürich)

Autori / Authors: Marco Graber, Thomas Pulver, Bern / Zürich

Colaboratori / Collaborators: Marcel Weiler, Susana Elias

Artist plastic / Artist: Istvan Balogh, Zürich

Structura / Structure: Marchand & Partner, Bern

Execuție / Construction: Bosshard & Partner, Zürich

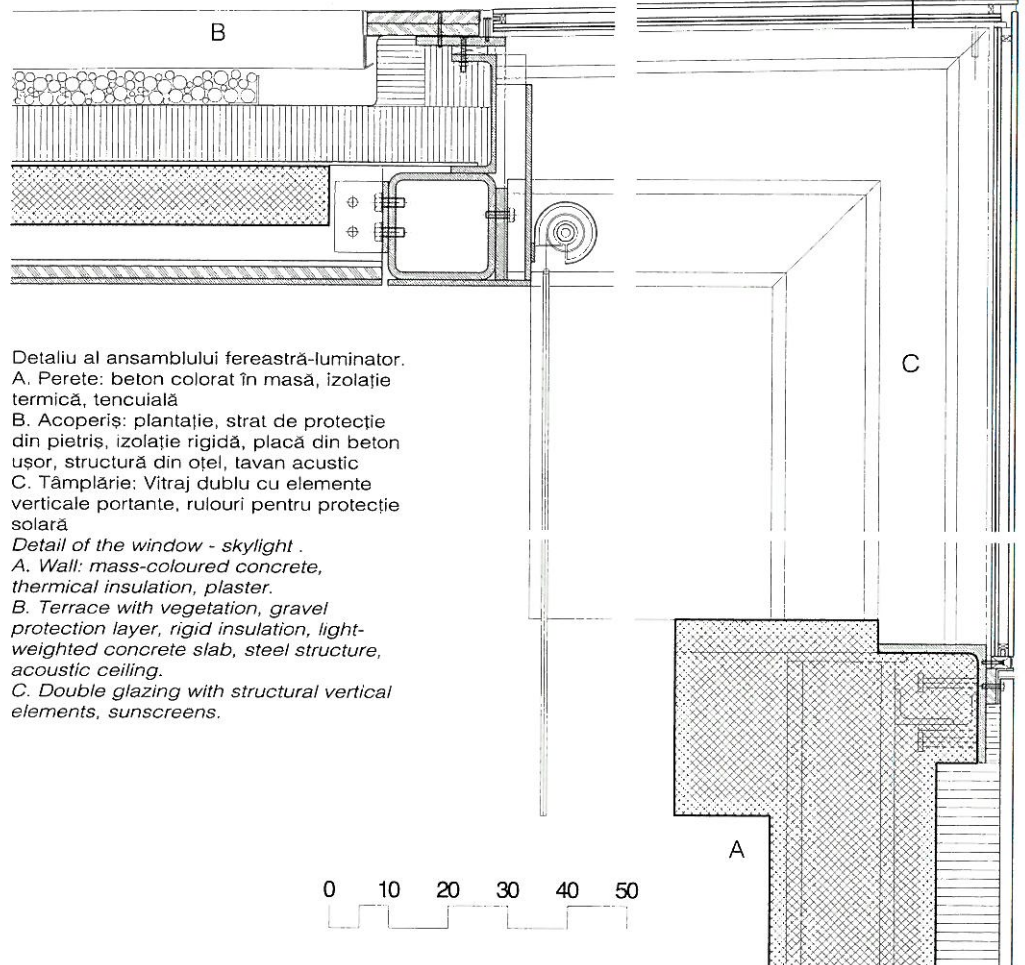
Structura din lemn / Wood structure: Pirmin Jung, Ingenieure für Holzbau, Rain

Instalații / Plant: B&G Ingenieure, Zürich

Proiect iluminat / Lighting design: Arnstein & Walthert, Zürich

Peisagistică / Landscape design: Guido Hager, Zürich

Suprafață construită totală / Total built area: 2698 mp

Detaliu al ansamblului fereastră-luminator.
A. Perete: beton colorat în masă, izolație termică, tencuială

B. Acoperiș: plantație, strat de protecție din pietriș, izolație rigidă, placă din beton ușor, structură din oțel, tavan acustic

C. Tâmplărie: Vitraj dublu cu elemente verticale portante, rulouri pentru protecție solară

Detail of the window - skylight .

A. Wall: mass-coloured concrete, thermal insulation, plaster.

B. Terrace with vegetation, gravel protection layer, rigid insulation, light-weighted concrete slab, steel structure, acoustic ceiling.

C. Double glazing with structural vertical elements, sunscreens.

Ateliere la nivelul superior. Workshops at the upper level.

Extinderea școlii Bachtobel, Zürich - Wiedikon, 1999 - 2002

Foto: H.Helfenstein

Un context complet diferit: extinderea unei școli din 1947 (arhitect A. H. Steiner), situată într-o suburbie rezidențială „verde” a Zürich-ului; nu mai este vorba de introducerea unui semnal puternic, ci de inserția delicată într-un context și de relația cu o operă tipică a arhitecturii elvețiene din anii '40 (estetică de compromis între modernism și tradiție, scară foarte domestică, lemn ca principal material de construcție, suprafețe foarte structurate). Noua construcție, adăpostind sala de sport și săli de clasă, se așează în josul terenului în pantă, definind o curte interioră cu trei laturi. Arhitecții au profitat de declivitate și de dimensiunile terenului pentru a minimaliza impactul volumetric: dintre cele 3 nivele, se citesc practic din orice poziție doar două, iar curtea rămâne un spațiu relativ deschis, cu penetrații vizuale către vale. La înlănțuirea volumului contribuie și fractura volumetrică - ne aflăm la foarte mare distanță de nenumăratele variante de „Swiss box” ale ultimilor ani; cele două direcții preluate sunt cea străzii și a vechii școli și cea a laturii inferioare a parcelei.

Profundimea conceptului spațial stă însă în faptul că forma corespunde în același timp și unei logici interioare. Astfel, deschiderea mare necesară pentru sala de sport se micșorează în zona sălilor de clasă. Pe de altă parte, în cadrul modelului ales, clasele sunt accesibile prin scări (câte una pentru două unități), ceea ce permite eliminarea coridoarelor și dubla iluminare a sălilor, holul de la nivelul de acces devenind piesa de articulare principală, în același timp hol de distribuție și

Plan de situație.
Site plan.

Vedere dinspre curte; în stânga, școala veche.
View from the courtyard; to the left, the old school.

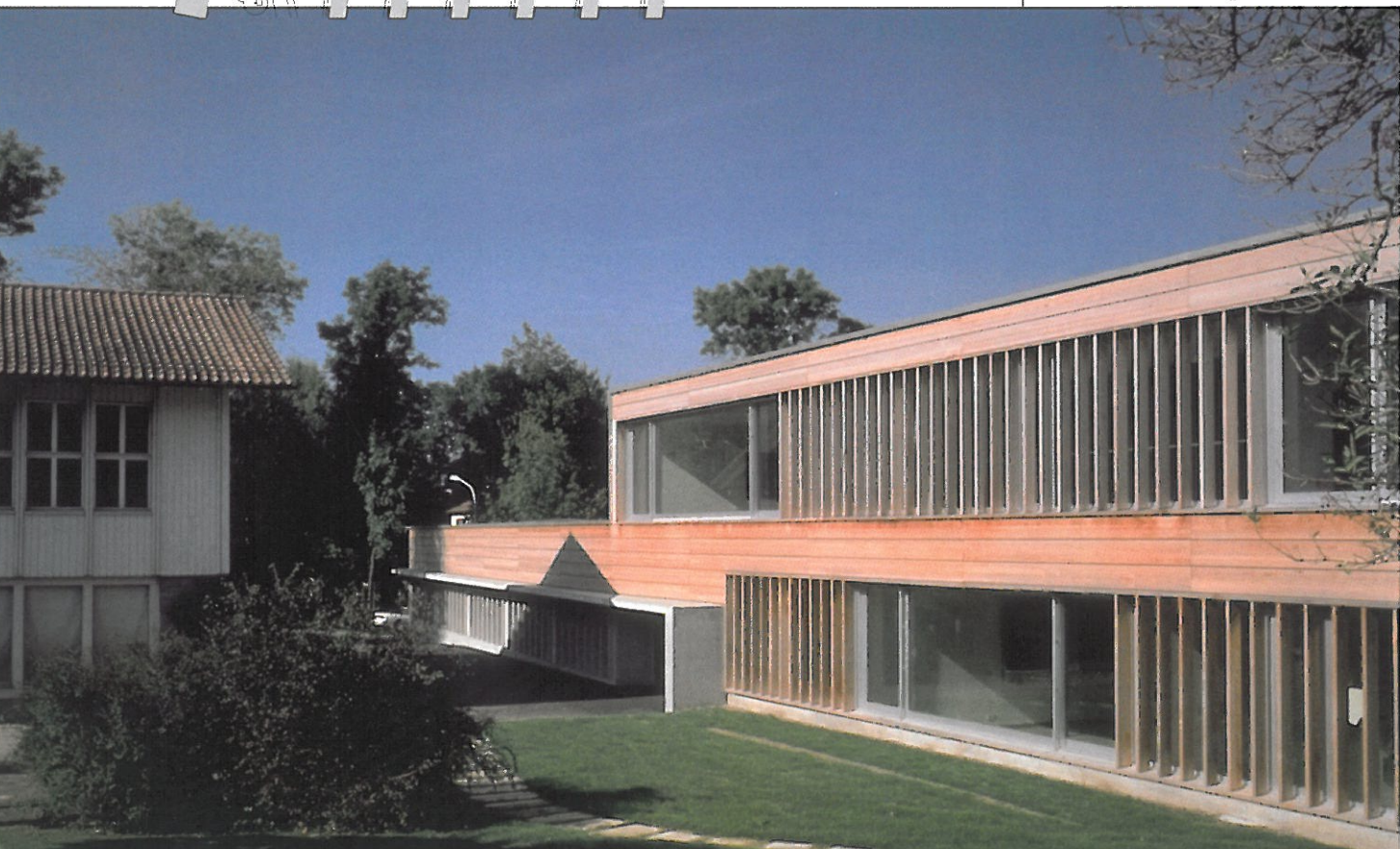
Here is also the access to the administration, informatics, and teacher's offices.

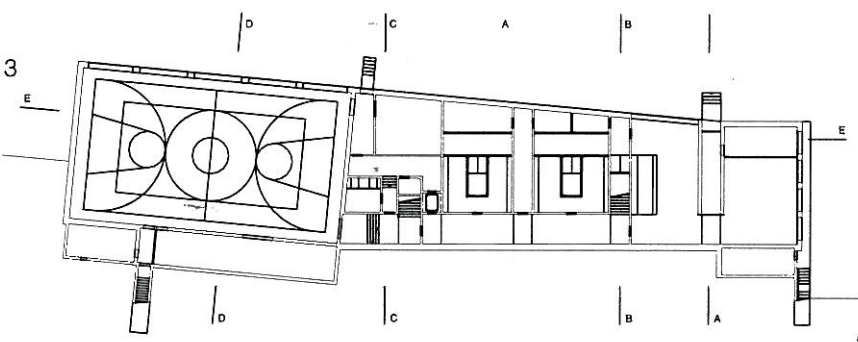
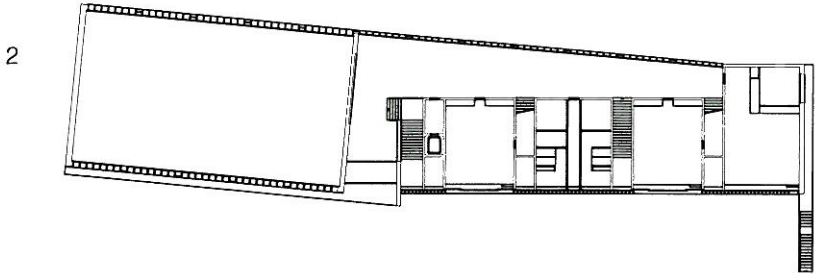
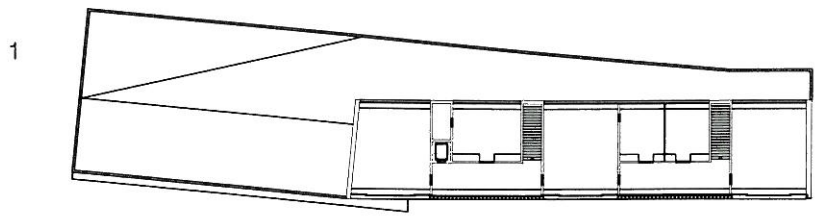
The mandatory presence of the art object in the context of public constructions doesn't have the usual autonomous character. Through an intensive collaboration between authors and the artist Elisabeth Arpagaus, the intervention takes the form of an integrated concept of colours and textures. In the interior, intensive tones of orange-red contrast with violet, yellow and blue, underlining the various elements and contributing to a general spatial harmony. At the exterior, the big granulation and the mineral tones of blue and green of the materials come into dialogue with the glassworks situated in the same plane with the walls and emphasize the crystalline character of the primary volume. Already the surfaces of the cuts in this volume have a finer texture, in contradiction with the monolithic image. This evolution continues in the foyer and in the staircases with surfaces becoming smoother, some of them partially polished and waxed. Besides the same colours as the walls are inserted in the floor mosaic. In the workshops, the image of the surfaces is given by the specially coloured in mass and powerfully structured concrete, reminding of the sedimentation of the sloped construction terrain.

Extension of the Bachtobel school, Zürich - Wiedikon, 1999 — 2002

Photo. H. Helfenstein

A completely different context: expansion of a 1947 school (architect A. H. Steiner), situated in a "green" residential suburb of Zürich, it is no longer the case of introducing a strong signal, but of the delicate insertion in a context and the relation with a typical work of the Swiss architecture of the 40s (compromise esthetics between modernism and tradition, very domestic scale, wood as main building material, very structured surfaces). The new construction, harboring the gym and classrooms, is located on the downside of the sloped terrain, defining a inner yard with three sides. The architects took advantage of the declivity and of the dimensions of the field to minimize the volumetric impact: practically, out of the three levels, only two can be seen from any position, and the yard remains a relatively open space, with visual penetrations towards the valley. The fracture contributes

Vedere dinspre stradă. *View from the street.*

- 1. Plan nivel superior: 3 săli de clase, 3 spații comune.
  - 2. Plan parter: acces, hol și spațiu pentru pauze, scări de acces către clase și sala de sport, cancelarie, grupuri sanitare, depozitare.
  - 3. Plan nivel inferior: sală de sport, vestiare, sală de masă cu acces separat.
-
- 1. Upper level plan: 3 classrooms, 3 recreation areas.
  - 2. Ground floor plan: entrance, hall and recess area, staircase towards the classrooms and the gym, teachers' room, toilets, warehouse.
  - 3. Interior level plan: gym, locker rooms, dining-room with separate entrance.

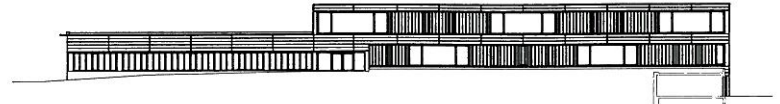
Vedere dinspre curte și, prin transparență, către vale și oraș. *View from the courtyard and, through the transparent volume, towards the valley and the town.*

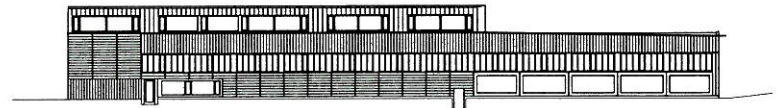
acces și spațiu pentru pauze. Îngustarea clădirii determină un mare spațiu de plan trapezoidal. În mod logic, acest spațiu este mai lat spre zona de acces, unde se produce cea mai mare și bruscă concentrare la începutul și la sfârșitul orelor și în pauze. Dincolo vorba de valențe pur funcționale, sunt exploatare și cele scenografice: deformările în perspectivă tipice acestor spații (dimensiuni aprent mai lungi sau mai scurte în funcție de direcția de observare) determină percepții foarte diferențiate ale acestui loc.

Conceptul coloristic accentuează caracterul spațiilor și, în același timp, mizează pe influențele reciproce dintre acestea. Astfel, tonurile puternice de verde deschis, portocaliu și violet diferențiază cele trei case ale scârilor, semnaleză prezența lor încă din holul de intrare, și, prin utilizarea conștientă a reflexelor între suprafețe, îmbogățesc coloritul discret al holului.

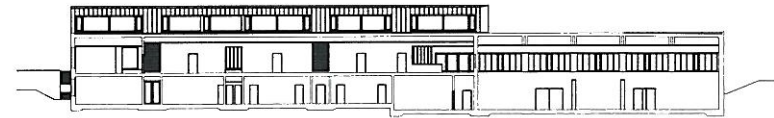
Structura interioară este masivă, din beton armat, fațadele și acoperișul sunt alcătuite din elemente prefabricate din lemn. Alegerea unui lemn foarte rezistent și puțin deformabil, o specie de cedru, a permis renunțarea la protecțiile chimice obișnuite pentru componentele de fațadă. Lemnul în sine ca material, rosturile pronunțate și mai ales lamelele verticale dau adâncime perceptivă și răspund într-un mod subtil fragmentării fațadelor clădirii existente. Dimensiunile acestor elemente, betonul aparent și placajul metalic de la ultimul nivel, tratat la fel ca acoperișul) și golurile mari ale sălilor de clasă (care, prin prezența lor pe ambele fațade, permit vederi spre vale) determină însă o imagine foarte contemporană.

Fațadă acces (sud). Entrance facade (south).

Fațadă nord. North facade.

Secțiune E-E. E-E Section

to the taming of the volume — we are very far from the many variants of “Swiss box” from the last few decades; the two main directions taken are that of the street and the old school and that of the inferior side of the parcel.

But the depth of the spatial concept consists in the fact that form corresponds at the same time to an interior logic. Thus, the great opening necessary for the gym is diminished near the classroom zone. On the other hand, in the context of the chosen model, the classes are accessible by stairways (one for two units), which allows the elimination of the corridors and the double illumination of the rooms. The hall-

way from the access level becomes the main articulation element, at the same time distribution and access hallway and space for breaks. The narrowing of the building determines a great space of trapezoidal plane. Logically, this space is wider towards the access zone, where occurs the greatest and most sudden concentration at the beginning and at the end of the classes and during the breaks. Beyond purely functional characteristics, there are also exploited setting characteristics: perspective alterations typical for those spaces (dimensions apparently longer or shorter depending on the direction of observation) determine very different per-

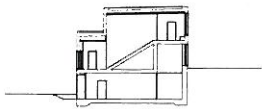
ceptions of this place.

The coloring concept emphasizes the character of the spaces, and, at the same time, counts on the reciprocal influences between them. Thus, strong tones of light green, orange and violet differentiate the three staircases, signal their presence as early as the entrance hallway, and, by the conscient use of reflections between surfaces, enrich the discrete coloring of the hallway.

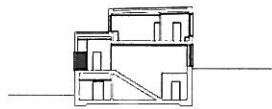
The interior structure is massive, made of reinforced steel; the facades and the roof are made up of prefabricated wooden elements. The selection of a very resistant and solid wood, a variety of cedar,

allowed the usual chemical protections for the facade components to be dropped. Wood itself as a material, pronounced joints and especially the vertical thin plates give perceptive depth and respond in a subtle way to the fragmentation of the facades of the existing building. But the sizes of these elements, the apparent concrete and the metallic plating of the last level (treated the same way as the roof) and the big empty spaces of the classrooms (which, through their presence on both facades, allow views towards the valley) determine a very contemporary image.

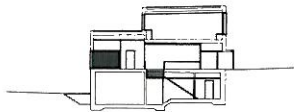

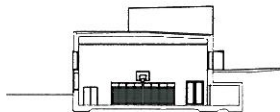
Secțiune A-A. *A-A section.*

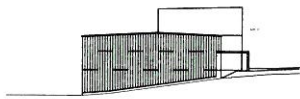
Secțiune B-B. *B-B section.*

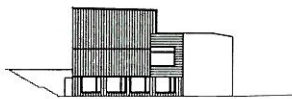
Secțiune C-C. *C-C section.*

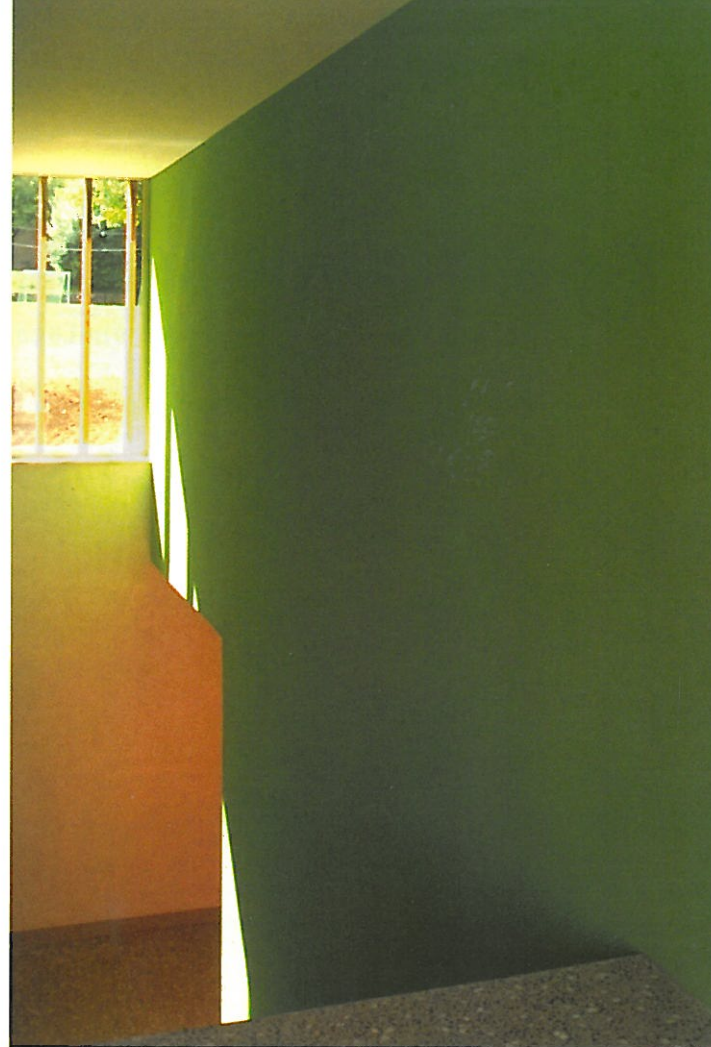
Secțiune D-D. *D-D section.*

Fațadă vest. *West facade.*

Fațadă est. *East facade.*

Scări care duc la câte două săli de clasă.
Staircases towards two classrooms.

Jos și pagina opusă: hol, imagini din cele două capete; spațiul conic accentuează sau, dimpotrivă, atenuează efectul de perspectivă. *Bottom and the opposite page: corridor, images from the two ends; the conical space emphasizes or diminishes the perspective.*

